

ВАРФОЛОМІЙ ЄВТИМОВИЧ

Підполковник

„За крашанку—писанка”

РЕФЛЕКСИ З ПРИВОДУ „ВОСПОМИНАНІЙ ОБЪ
УКРАИНЪ” ГЕРЦОГА ЛЕЙХТЕНБЕРГСЬКОГО

КАЛІШ — 1928

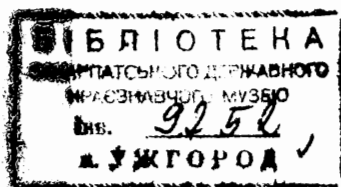
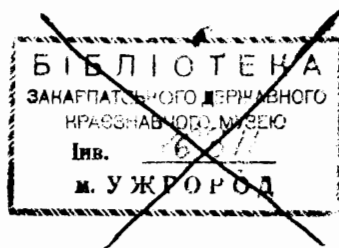
83.3(4Укр)1
Є.24

ВАРФОЛОМІЙ ЄВТИМОВИЧ
Підполковник

„За крашанку — писанка”

РЕФЛЕКСИ З ПРИВОДУ „ВОСПОМИНАНІЙ ОБЪ
УКРАИНЪ” ГЕРЦОГА ЛЕЙХТЕНБЕРГСЬКОГО

Відбитка з журналу „Український Інвалід” ч. 11 13.

КАЛІШ
1928

ПЕРЕВІРНО 2008

Прочитали ми „Воспоминання объ Украинѣ” герцога Лейхтенбергського в авторизованому перекладі з мови французької.

В звязку з голосним титулом автора, брошурка ця остільки є цікавою, що змушує нас застановитися над нею докладніше й подати коментарії до тверджень авторових, бо тільки після цих коментарів зможе читач безсторонній ясно представити собі й автора, і твір.

Починає автор з того, що представляється своїй аудиторії — що він, мовляв, найчистішого ґатунку москвин, який хоч і народився од німецьких батьків та прожив сливе все своє життя по-за Московщиною та всеж остільки добре знає, чим та як жила Імперія Романових, що й иншим зуміє пояснити, надто, коли довідаються читачі, що автор понад усе є ще й істориком.

В чому иншому охоче п. Герцогові повірили б ми на слово, але історія невимолима й, не вірючи на слово навіть особам коронованим, вимагає фактів. Зрештою, антропо-ґеоґрафія встановила в колишній „вотчинѣ” п. п. Романових аж 128 народностей та племен, які повинні були зображати „Єдиную Неделімую”.

Дуже шкода, що не посідаємо наразі первопису авторового, який вийшов у мові французькій, — це дало б нам змогу встановити, що-то були за „сокращенія”, з якими випустило цю брошуру в мові французькій видавництво „Дѣтинець”.

Припускаємо, що видавництво „Дѣтинець”, роблячи ці „сокращенія”, не хотіло підносити своїй аудиторії московській тих „сказаній о развѣсистой клюквѣ”, які піднесено було аудиторії французькій, щоб, буває, хто з читачів не подумав: „Вря, да мѣру знай”!

* * *

Почнемо з того старого правила, що *noblesse oblige* — гонор зобов'язує. А по-друге — історію можна писати лише на підставі фактів — dokonаних, стверджених, перевірених, незаперечених, незбитих, — отже в історії не можна робити безпідставних припущень, здогадок, не можна будувати *ad hoc* гіпотез,

вдаватися в гіперболіку, бо в разі противному це буде „історія” Митрофанушки Простакова з фон-Візіньського „Недоросля”, методологію до якої викладала „скотніца Аксінія”.

Історик мусить бути об'єктивним, він мусить докладно посідати знання свого предмету, як повинен знати все те, що до сфери його предмету наближається; в писаннях своїх не сміє він відступати від правди, хоч би для нього, особисто, вона була б і прикрою, і сором йому великий, коли він, за браком аргументів, вдається до брехні.

Побачимо зараз, оскільки вимогам повищим відповідає п. герцоґ Лейхтенбергський.

* * *

Затитулував брошуру свою п. герцоґ Лейхтенбергський так: „Воспоминачія обь „Украинѣ”, але пригадаємо йому, що, навіть, один з найґеніяльніших москвинів — Пушкин, в своїй поемі „Полтава” всюди називає Україну — Україною — без „лапок”. Далі, п. Герцоґ „побиває” професора Грушевського такими убійчими для себе доводами, які ясно свідчать, що п. Герцоґ, беручись писати про Україну проти професора Грушевського, не завдав собі труда ознайомитися з капітальною працею свого противника — не прочитав „Історії України-Русі”. З неї довідався б він, що ми, українці, спокон віків були і донині єсьмо Русю. Але, з XIV століття почавши, прийняли поволі, для означення свого краю, слово „Україна”.

Як же воно сталося, що стара, історична назва „Русь” уступила місце новій назві „Україна”?

Отже, дозвольте, Ваша Високосте, Пане Герцоґе Лейхтенбергський, запитати Вас, коли і як, в якому процесі історичному перетворився стародавній „Великий” Рим на пізнішу Італію, а давня його провінція Дакія присвоїла імя Румунії.

Як стародавня Галія (La Gaule) перетворилася на сучасну Францію, Московія — на Росцію, Сербія — на Югославію, Кандія — на Крит, „Прівісліанський Край” — на Польщу?

Відповідь на це питання буде також відповіддю і на те — як „Русь” обернулася на „Україна”, а „Московщина” — на „Россія”.

Зокрема, що до України, то історично-геоґрафічно-етноґрафічний опис її в XVII віці видає французький інженір военний Боплян і в книжці цій, що витримала кілька (здається 11) видань, а ні разу, для означення України, не було вжито иншого терміну, як „L'Ukraine”.

На стор. 26-ій п. Герцоґ розясняє Князеві Леопольдові Баварському, що „нѣтъ никакого „украинскаго народа”, который желалъ-бы отдѣлиться отъ Россіи, что между великороссомъ и малороссомъ разница не больше, если не меньше, чѣмъ между баварцемъ и пруссакомъ”.

Підходячи до своєї теми, правдивий історик насамперед мусить до найменших дрібниць вивчити всі данні до неї і тільки після такого вивчення зважитися може на той чи инший рішенець. Він же, Герцоґ Лейхтенбергський, історію свою готує, як повар у Ноздрьова з „Мертвих душ” — „Катай, валяй — лишь-бы было горячо”!

І, зрештою, з твердженням цим своїм п. Герцоґ спізнився аж на цілих 50 років, бо ще у році 1876 царський міністр Валуєв видав свій циркуляр

знаменитий: „Не было, нѣтъ і не можетъ быть никакого отдѣльнаго украинскаго языка“.

Темперамент—хороша річ, скажемо, для кавалериста, але дещо небезпечна для історика...

Зовсім інших методів застосовував у своїх працях знаменитий географ французький Elisée Recluse, встановивши для праці своєї таку засаду: „Історія це є Географія в часі, а Географія — Історія в просторіні“. Ставши Elisée Recluse на такий ґрунт досліджень, простудіювавши предмет і в просторіні, і в часі та покликавши десятки тисяч антропологічних вимірів, вже в р. р. 80-их минулого століття визнав він антропологічний тип український за цілком одмінний од типів і московського, і польського. Подібно ж стверджують це, і то часами задовго до Грушевського, антрополоґи Гамі, Денікер, Кіргоф, Ратцель, Коперницький, Велькер, Краснов, Петров, Еркерт, Емме, Дібольд, Івановський, Вовк, Раковський.

Чи... може й ці мужі науки, в тому ж числі Французи, Поляки й Москвини,—також були, як п. Герцоґ словом своїм запевняє, оплаченими „агентами“ на послугах „австро-німецької інтриги“.

Наука—по їхньому боці. Але... щож тоді лишається од „єдінства“ українців з москвинами під поглядом одної лише антрополоґії? „Ври, да мѣру знай“, Ваша Високосте!

На стор. 48 — 49 п. Герцоґ ніяк не може знайти „какую-то отдѣльную „украинскую культуру“.

Гадаємо, що він її і не шукав, а, komponуючи свою „історію“, звичаєм щиро-московським, „рубнул с плеча“.

А цю культуру, в розумінню вікових надбань у звичаях, пристосування до умов кліматичних в процесі історичному, в умовах розвитку життя родинного, соціального, економічного,—найкраще можна знайти з порівняння Українців, хоч би з тими ж таки Москвинами.

Що до різниці в культурі матеріальній між Українцями та Москвинами, то не будемо говорити самі про себе, а хай про нас сторонні люди безсторонньо скажуть...

Отож, подорожуючи разом з патріархом Тесфаном через Україну до Москви і назад до Царгороду, подає супутник патріярший дякон Павло Алепський описи обох країв,—України і Московії,—хай читачі ласкаві самі виведуть паралелю між культурою українською та московською, відповідно до того, як виглядали ці культури в р. 1620.

Друге слово в цій же справі може забрати кожен той дослідник розважний та сумлінний, що в наші часи порівняв би, під поглядом культури, Українця і Москвина.

Нехотя побачити він мусітиме різниці:

1) у вигляді зовнішньому чисто підголеного, чубатого, енергійного Українця і волохатого, зарослого бородою, брудного і вахлакуватого Москвина;

2) в убранні українському—у вигантованій мистецьким визерунком українській сорочці, плахті катратій, цяцькованій ксрсетці, злото підкованих сапаннях—і в московській „косоворотці“, сарафані, лапотках;

3) в чисто вибіленій, орнаментом високоартистичним розмальованій в середині і знадвору українській хаті і в брудній, „курній“, засидженій „москалями“ (по-московськи сказати — „прусаками“) московській „ізіб“, загидженій дітьми, телятами й поросятами;

4) між українським глибоколемешним плугом та московською „сахою“;

5) між українським борщем, галушками, пшенишними паляницями, книшами, салом, горілкою, „пивами-медами“ — та московськими „пустими щиямі“, „тюрей“, „браґой“, квасом, — на загал же беручи, — відживлення українця без порівняння багатше, ніж у москаля і „щі да каша — піща наша“ та „інтернаціональна“ картопля ніколи українця не задовольняє;

6) в мальовничо-розкиданому, садками засадженому українському селі і в розпланованому в одну лінію, бездеревному селі московському. Коли додати, що в околицях з мішаним населенням (південні повіти Курщини, Вороніщини, Пензенщини, Самарщини) Українці й Москвини ніколи не живуть в одному селі, ніколи не рідняться між собою, коли навіть емігранти українські од степів Оренбургських вздовж усього Алтаю аж до океану Тихого скрізь тримаються „сепаратно“ од своїх сусідів, живуть власним, з далекої Батьківщини Української винесеним звичаєм і рішучо не піддаються асиміляції, а, натомість, сильно впливають на своє довколишнє оточення, то московське погірдливе окреслення „хахол—всюду хахол“ само за себе промовляє — цим своїм окресленням Москвини самі підкреслюють нашу від них окремішність і... висхідність нашої культури, що на впливи асиміляційні є всюди і завжди відпорною.

В цілокупності все powyще взяте свідчить про цілковиту, під поглядом культури матеріальної, одмінність Українця від Москвина.

Що-до культури духовної, то вона далеко позад себе полишає культуру не лише московську, а й більш освічених наших сусідів європейських. Та всеж будемо й надалі проводити паралелю лише між Українцем і Москвином.

Спробуємо навести паралелі між Українцем та Москвином і тут, в царині культури духовної, почавши зі ставлення обох них до самого життя.

Для Українця життя є не лише боротьбою за існування, а до всього є предметом до міркування й філософування — воно дає насолоду відчуження, воно має красу, естетику; Українець шукає і знаходить для нього зміст, виробляє для нього певні ориґінальні форми, стремиться визначити в ньому своє місце. У Москвина вся філософія життява полягає в тому, що „день да ніч — суткі прочь“, чи „прочь с глаз — із пам'яті долой“, — філософія, гідна часів печерного життя.

В життю родинному Українця ясно проявляється стара й висока культура, яка розвиває індивідуалізм, свободолюбність, пошану до особистості — так бо при пошані глибокій до батьків — діти українські ніколи не були їхніми рабами, яких можна, навіть, продавати, й жонатих синів батьки виділяють на окреме господарство; Українка з давних давен і в родині, і в громаді була рівноправною й ніколи не була теремною затворницею в часах старожитних, як не є батрачкою в часах наших. Чи побачимо щось подібного у Москвинів. У них вся родина живе примитивною „артелью“, яка є, зрештою, власністю старшого в роді „большака“, який сам нічого не робить, всіх же домогосподарів трактує, як своїх підневільних. Надто ж яскраво свідчить про примітивізм Москвина його погляд на жінчину — тут „традиція“ й „культура“ московська знаходять свій вираз в так званому „снохачестві“ — явищі специфічно-московському.

На Україні громада є добровільним товариством вільних і рівноправних людей, що поєдналися за-для спільної праці та добра — і тільки ж то. До життя приватного своїх співчленів, шануючи особистість, громада не втручається.

Московський же „мір“ це є примітивна „комуна“ з її „общиннимъ хозяйствомъ“, „земельними передѣлами“ і т. п., яка не визнає і не шанує особи і волі окремих своїх членів. Московський „мір“ це такий спосіб організації громади, який робить з неї не об'єднання розумних істот, а стару, якою верховодить вождь, все ж разом, купно зі словом „большак“ взяте, з одного боку лучить московську громаду з часами печерного життя, а з другого дає пояснення, чому саме Москвини спромоглися витворити „большевизм“.

Коли в стосунках товариських простолюдин український виявляє своєрідну чемність, доброзичливість та делікатність, коли до старших чи малознайомих звертається на „Ви“, то простолюдин московський органічно... „матюкає“ і всім, без винятку, „тикає“.

В справах сумління, в справах релігійних з давних давен виявляли Українці величезну толерантність, терпимість і пошану до чужого вірування; Москвини ж, натомість, і донині проявляють цілком примітивний, безглуздий фанатизм в цих справах — досить пригадати так званих „старобрядців“ і тисячі інших релігійних сект, яких ніколи не було на Україні. В останніх, що-права, п'ятьдесят літ широко розвинулась на Україні штунда, яко протест проти офіційно-синодального і по-московськи бездушного „православ'я“. Українці, як і Москвини, будучи формально християнами, все ж, по суті вірування своїх, лишаються поганями (язичниками), і це відбивається на обрядовій стороні вірування, звичаїв та служби церковної. Цілковита відмінність цих вірувань, звичаїв та служби, як проявляються вони в обрядах, свідчить про те, що сучасне християнство сучасних Українців та Москвинів має ріжну й одмінну основу в прастарій поганській вірі обох народів — має ріжну мітологію поганську. А це довод незбитий до того, що й перед тисячоліттями це були ріжні народи, ріжного походження і т. п., Генсальогічні дерева яких ніколи не мали спільного пня.

Найвисше проявляється умова культури народу українського в устній словесности народній, яка виразилася в сотнях тисяч приповідок, приказок, притч, а найбільше виразився Геній народу українського в його поезії — в думах, піснях обрядових, весільних, козацьких, чумацьких, колядках, щедрівках, веснянках, шумах, коломийках, — пошукайте чогось подібного, пане Герцоге, у Москвинів! — Ніколи не знайдете того, чого нема.

Про музику українську скажемо хіба те, що самі Москвини про нас і про неї, не без заздрости кажуть: „Хахля нікуда не гадятца, вот только песни у них хороши!“ Що до нас самих, то для самих себе ми досить хороші і без московської оцінки, щож до пісень, то шановний п. Герцог Лейхтенбергський, він же і „історик“, мусить знати, що поруч із французькою оперою та балетом до штату придворного імператорки Ганни Івановни належала також і „Кобзарська капеля“. Рівно ж добре він знає та заперечувати не буде п. Герцог Лейхтенбергський, як козак український, Олекса Розум, піснею українською, бо іншої не вмів, здобув собі і для свого роду од імператорки Лізавети Петрівни графську корону, а для брата свого, Кирила, „виспівав“ реставрацію українського гетьманату і, тільки випадком, бо не зі своєї вини („на битій дорозі трава не росте“) — не підсилив доброю козацькою кров'ю... династію Романових.

Про Українську Національну Капелю О. Кошиця говорити багато не буде, бо її чула вся освічена Європа й Америка й писали про неї з ентузіазмом всі газети цих двох частин світу.

Це вона, пане Герцоґе, не московська похабна „частушка“, а пісня українська підбила весь культурний світ. Це „старий тигр“ Клемансо в р. 1920 провів ту паралелю, що „піти на концерт Української Капелі О. Кошиця — це визнати Україну“ і хоч на концерт сам він не пішов, але... були на ньому інші.

Характерна річ, що в величезному репертуарі українських народніх пісень нема ані одної пісні розбишацької, в той час, коли у Москвинів цикл пісень розбишацьких з усіх чи не найкращий та чи не найбільший. І коли „пісня є молитвою душі“, то що сказати лишається про того „бога“, до якого душа московська молиться в піснях розбійницьких? — Відповідний, треба гадати, „бог“!

Національне мистецтво українське проявляється, головню, в орнаментіці — ґеометричній і рослинній — на вишивках, килимах, писанках; орнаментика ж московська проявляється переважно на мотивах звіринних та мотивах цілих предметів — хат, дерев; а поруч взята — свідчить орнаментика про різні уподобання мистецькі в обох народів.

В архитектурі одразу бе в очі характер склепінь—вікна, двері, баня (копула)—в основі і характер оздоблень — в деталях, — в обох народів вони одмінні і, коли зразком сучасного українського стилю архитектурного є будинок Полтавського Земства, то характерним для стилю московського залишився „домік Романових“ в с. Михайлівському; це в архитектурі свіцькій.

В архитектурі церковній характерними для України будуть Миколаєвський Собор у Києві, збудований в стилі „українського (є й такий, п. Герцоґе!) барока“, чи трислалітна деревляна церквя в Галичині або на Поділлю, то для московського будівництва церковного характерною буде церква „Васілія Блаженнаво“ в Москві, стиль якої полягає... у відсутности всякого стилю — під поглядом вимог архитектоничних.

Ориґінальність української культури надто яскраво проявилася в народніх звичаях та обрядах—родини, хрестини, весілля, психорони, різні свята церковні — все це звязане з обрядами та піснями, що початок свій гублять в часах до-християнських, все це овіяне чаром поезії, просякнуте якоюсь пахучою мистичністю в той час, коли Москвини зовсім не знають колядок, „вертепів“, „багатої“ куті, „щедрого вечора“, щезрівок, веснянок, обжинків, не знають „Свята Маковія“, коли на Україні святять коло церкви квіти й вінки збіжжа, не знають Москвини „Спаса“, коли на Україні святять овочі.

В цьому ще один довод незбитий різного родоводу, різної мітольоґії, різного походження і через це саме — різних культур, що в обох народів з різних традицій повставали.

Подані вище паралелі стосуються до основи кожної культури — до культури простолюддя.

Спробуємо подати також кілька паралелів до культури інтеліґенції обох народів — українського й московського, взявши їх не лише з сучасности, а також і з часів давніших, щоби встановити сталість їхню для обох народів у часі.

З давніх давен Україна в цілості своїй належала до сфери впливів культури європейської. Культури європейської на Україні не цуралися, охоче її переймали й зручно пристосовували до своєї питоменности.

Про Московщину ж історик сучасний, московський князь Трубецький, („К проблемѣ русскаго самопознанія“, 1927 р.) пише: „Московський цар був

наслідником монгольського хана. Знищення татарського ярма звелось тільки до заміни татарського хана православним царем, до перенесення ханської ставки в Москву". Як бачимо з цього, то старе правило „чиє панування, то того й визнання" для Московщини не стратило своєї сили ніколи — джерелом культури для Московщини все була епоріднена азийська татарщина.

В той час, коли українські „любомудри", як називає їх літописець, вдавалися по науку до університетів європейських, як знаємо це з прикладів: 1) Ф. Скорини, першого видавця біблії в мові українській, що по укінченню студії на університеті краківському в віці XV промований був на доктора філософії на університеті падуанському (Італія); 2) стипендіята острозької академії, архидиякона Кипріяна, який був, по свідоцтву літописця: „сущий од града Острога, муж в еллінськїм діалекті Іскусний, в Енетїх (Венеції), Патовїї (Падуї) любомудрствовавший"; 3) Косяна Саковича, вихованця університету краківського й пізнішого ректора академії київської і багатьох інших. А де ж ті „любомудри", де ті „доктори філософії", де ті академії у віках XV і XVI у Москвинів? Мовчите, Ваша Високосте? — бо Вам нема чого сказати! Я за Вас скажу! — Лише на початку віку XVIII-го Петро І починає „рубати вікно в Європу"! А як-би воно було раніш, то не довелось би робити цього йому.

А це все так було тому, що коли інтелігенція українська ще перед Шевченком засвоїла собі здібність і „чужого навчатися й свого не цуратись", то інтелігенція московська завжди проявляла дику нетерпимість, більш того, — органічну відразу до всього не-московського, почавши зі свого вигляду зовнішнього, бо пощо ж мав би Петро І силоміць вчити своє дворянство, почавши з того, що силоміць голив йому бороди та вкорочував поли?

То ж не дурно сучасний поет московський Волошин *) пише про „Вітер зі Сходу":

„В этом вихрь — гнет вѣков свинцовых
— Русь Малют, oprичников, стрѣльцов,
Свѣжителей живого мяса,
Чертогона, вихря, свистопляса,
Быль царей и явь большевиков...
Что мѣнялась? — Знаки и возгласья!
— Тот же ураган на всѣх путях:
В комиссарах — дух самодержавья,
Взрывы революціи в царях".

Ніколи, ніщо та ні в чому, опріч „знаков і возгласій" не змінилось й до нині й окреслення, яке дав Москвинам Наполеон І: „пошкреби москаля й знайдеш татарина" для народу московського треба вважати за stále на-завжди.

Підтверджує це найбільший сучасний ґеній Московщини Ленін, який в р. 1920 погрожував Європі, що „Р. С. Ф. Р." обернеться до Європи „спиною", — тоб-то лицем до Азії! — „Вікно до Європи Москвинам ніколи не було потрібним і „лицем до Азії" для них завжди було і є... позицією природною. Бо нові підтвердження до того знаходимо в сучасній більшовицькій „євразії" та в закликіві українського поета Хвильового до співбратів українських поетів

*) Волошин = волох = італієць. Це значить, що предки його були роду італійського й перейшли через якусь фазу українську, де набули прізвиська „волошин" — in pendent до „турчин", „сербин", „вірмен".

поставити хрест на культурі московській та орієнтуватися — „стати лицем до Європи” — знову позиції діаметрально-протилежні.

Коли незмінним для обох народів є географічне положення їхніх країв, коли різним було їхнє походження расове, коли протягом століть кожний із них мав своє відрубне життя, коли, не зважаючи на всі закони урядів московських до змосковлення народу українського, він ані на йоту не зійшов зі свого наміченого шляху, то й нові зусилля нових „обєдинителів” московських — і фїлих, і червоних — всеж одно бажаних їм наслідків не дадуть — до орґаничного обєднання цих двох, різних в істоті, націй не прийде ніколи; про обєднання ж механічне — про примус — скажемо словами гетьмана Богдана про Кодак: *Mana factu — mana destruitum* — руками створене — руками ж і зруйнується.

Не можемо обминути міркування п. герцоґа Лейхтенбергського про Т. Шевченка та про Гоголя.

Отже, Великий Кобзарь наш, Т. Шевченко, був не лише поетом, що далі од революційних та Москвинам неприемних поезій, не пішов, і дуже шкода, що Ви його ніколи не читали! Тоді б довідалися Ви, пане історичу, що в поезіях своїх Т. Шевченко дав синтез українській національно-державній думці, — довідалися би Ви зі скрежетом зубовним, що Заповіт Тарасів Шевченків:

Поховайте та вставайте,
Кайдани порвіте
І вражою злою кровю
Волю окропіте

нині виконують і виконають... сорок мільйонів „дезертирів” зпід прапора червоно-синє-білого під синє-жовтий! Досить!

Про Гоголя? — Це був „хитрий хахол”! — Пишучи по-московськи, ані на хвилину не переставав бути Українцем! Про це свідчать його твори, яких Ви напевно не прочитали, а коли й прочитали, то дуже зле. Бо там і між рядками є чого почитати. А на всякий випадок порівняйте „Вечера на хуторѣ біля Диканьки” та „Миргород” з „Ревизором” й „Мертвими душами”. Поки писав Гоголь про Україну, то все повставали у нього постаті, коли не героїчні, як Тарас Бульба чи Остап, зрештою, — теж героїчний Андрій — Бульбенки, чи просто симпатичні й незлобиві люде, — хоч би, навіть, це був от-такий простакуватий пиячка Солоній Черевик. А що ж побачимо в „Ревизорі”, або в „Мертвих душах”, чи в „Арабесках”, коли Гоголь почав малювати типи суто-московські? — „Мертві душі” московської щоденної дійсності побачив світ культурний на Москві! А ми, Українці, побачили, яка гидота над нами панувала й так зненавиділи ми московську гидоту, всіх от-тих „держиморд”... що аж самостійниками стали. Приблизно так же само в цій справі — свідчить і найґеніяльніший з письменників московських, Достоевський, якого батько був уніят, тоб-то з роду-племени — Українцем. А коли Ви, Ваша Високосте, забули, то дозвольте Вам нагадати, що інших „уніятів”, опріч Українців, історія католицизму не знає.

Вважаємо, що для читача об’єктивного, який захотів би нас перевірити, написаного матеріялу вистарчить.

Тепер перейдемо до інших тверджень п. герцоґа Лейхтенбергського — до його трактування про український сепаратизм.

По п. Герцогу видається, ніби нарід український ніколи не мав стремління до одрубного від Московщини самостійно-державного життя, що „Самостійна Україна” — „німецька інтрига”, головним виконавцем якої є професор М. Грушевський — з роду Галичанин.

Перше—проф. М. Грушевський ніколи Галичанином не був і коли п. Герцог цього не знає і стверджує, то це — що найменше — лехковажно, а коли й знає і все ж стверджує... то як тоді, Ваша Високосте? — По нашому, по українському, це буде: „Брехнею світ пройде, та назад не вернешся”! — Трудно Вам буде назад, Ваша Високосте!

Друге — і до днесь лишається проф. Грушевський, на жаль превеликий, сторонником державної федерації України з Московщиною, стати ж на шлях самостійної державности української в р. 1918 змусила його, на якийсь час, стихія української національної революції.

Третє—проф. М. Грушевський ніякої української мови не творив, бо була вона створена за сотні літ перед ним, як рівно, ніколи, буди істориком, за працю, йому невластиву, не брався — жадної української граматики чи якогось українського алфавіту, на підставі алфавіту галицького, теж не укладав. Тай алфавіту „галицького” не було. Стару ж, що від часів Св. Рівноапостольних Кирила й Методія „Кирилицю” до вимог сучасної мови української пристосував і правила правопису для неї накреслив, за яких півсотні літ до народження проф. Грушевського, відомий публіцист і письменник український Панько Куліш.

Українська мова не є місцевим діалектом мови московської, а є цілком оригінальною, питоменною мовою, що має свою, цілком од мови московської одмінну граматику й фонетику. Це є мова, на якій викладається сучасна наука по сотнях шкіл середніх і на кількох високих. Це є мова, на якій видано сотні томів наукової і красної літератури. Це є мова, яку знає учена Європа. Це є мова великого 40-мільйонного народу, який в умовах надзвичайної боротьби в р. 1905 добився од Петербурзької Академії Наук „Замѣтки объ отмѣнѣ стѣсненій надъ украинскимъ языкомъ”, а в роках наших, під нечуваним в історії людства терором, створив власну Академію Наук.

Зрештою, досліди таких авторитетів у справах лінгвістики й славістики, як Мікльосич, Ягич, Потебня, Житецький, Шахматов, Соболевський, Корш, Кримський і багатьох інших — встановили цілковиту оригінальність та самостійність мови української в ряді інших мов словянських.

А знаєте, п. Герцоге, новину? Отож, в одному з найсолідніших органів пресових чеських „Венков” Д-р Штампак доводить konieczність створення для словянства між-словянської мови і, уявляючи собі, пропонує замість якогось „волапюка” прийняти за цю між-словянську мову не яку іншу, а... готову українську, яка, буди цілком оригінальною, одночасно для всього словянства, є найбільш зрозумілою з усіх інших мов словянських.

Як Вам це подобається, Ваша Високосте?

Чи й Д-р Штампак, от-цей, уявляючи собі, чех (!) працює за „німецькі марки”? А ну, скажіть йому про це прилюдно!

Отже, сепаратизм український є річчю народові українському віддавна питоменною, почавши з мови.

Цей сепаратизм, пройшовши через призму свідомости національної народу українського, знайшов свій вираз у синтезований в таких формулах-припомінках:

- 1) У Польщі—пані, на Москві—ребята, а у нас—брати.
- 2) З Москалем дружи, а камінь за пазухою держи.
- 3) Москаль не дихне, як не брехне.
- 4) Москва сльозами не вірить.
- 5) Як не вкраде Москаль, то випросить.
- 6) Москалеві не вір, бо то звір—як не вкусить, то налякає.
- 7) Тату, лізе чорт у хату! — Дарма, аби не Москва!

І таких приповідок можна навести безліч, при тому—вістрям своїм звернені вони, головню, проти Москви.

Що-правда, національно-державна ідея в душі народу українського, під тиском лихих історичних обставин була приспана, але на силі своїй, а сила завжди є добутком з маси на скорість, — ніколи не втратила й при кожній добрій нагоді повставала з силою, відповідною своїй величезній масі. Тоді вона рвала пута чужинецької неволі, як за часів Богдана Хмельницького, а пізніш в часи Мазепині, здійснилася була в р. р. 1917 — 1918, не здає позицій і донині і стане фактом завтра!

Власне кажучи, могли б ми на цьому і кінчити, бо решта з усього того, що написав п. герцоґ Лейхтенбергський, більшої уваги не варта.

Та все ж подаємо коментарії в світі істини, до якої так прагне „добрий християнин“, як сам про себе каже п. герцоґ і історик.

Отже, погоджуємося з тим, що п. Голубович, якого добре знаємо, цілковито на ролю премер-міністра великої держави, через свою нездібність і не-підготовленість, не надавався, але також ствердити мусимо, що на Університеті він ніколи не був, Політехніку ж Київську скінчив у р. 1913, а в р. 1918 мав звиш 35 літ.

Коли п. герцоґ Лейхтенбергський вважає себе за патріота, то, здавалось би, мусив би він поважати почуття патріотизму і в інших. П. Герцоґ признає право бути патріотом лише собі одному, всім же іншим право це заперечує.

Дозвольте пригадати Вам, п. Герцоґе, поки-що на цьому місці коротенько, що актом державно-правним з р. 1654 в Переяславі Україна прийняла не підданство, а лише віддала себе під протекцію і то не московського народу чи правительства, а лише під протекцію царську. Отже, з того моменту, коли правні наслідники царя з династії Романових з прав своїх, в особі останнього царя Миколи II, абдикували, то з моментом абдикації цієї скінчилася й протекція, — тому те козацтво українське, яке в перші місяці революції створило перші українські регулярні полки, вважати за дезертирів ніяк не вільно. Це були не дезертири, а свідомі сини своєї нації, що стали під її прапором для захисту її прав державних. Чого були варті ці „дезертири“, яко сила бойова, про те найкраще ворог знає—москалі червоні й білі, а „глупий“, як на думку п. герцоґа Лейхтенбергського, Петлюра, пережив і Колчака, і Деникіна, і Юденича, і Вранґеля і, уявіть собі, п. Герцоґе,—проводить її і донині, бо хоч Головного Отамана Петлюру москвини червоні руками жидівськими й замордували, хоч москвини білі за таке „геройство“ червоних ім рукоплескали, та, вбивши Петлюру, не змогли знищити Петлюрівців! А знаєте, скільки їх є на Україні? Як за часів Богданових, — де крак — там козак, а де байрак — сто козаків, — всіх не перестріляєте, п. Герцоґе!

„Доброму християнинові“ п. герцоґові Лейхтенбергському до речі пригадуємо, що по Євангелії Христовій „аще кто речет брату своему „рака“ (тоб-то

„глухий” — повинен смерті”. — Не хочемо Вас так тяжко карати, бо не Ваша то вина, що Вас так эле виховано, Ваша Високосте!

Що до складу Директорії, то до липня місяця 1919 р. не було в ньому ані одного Галичанина, і тільки з переходом галицької армії на територію Великої України — Диктатор Західної Области України, Д-р Петрушевич, увійшов до Директорії, яко шостий її член.

П. герцог Лейхтенбергський, щоб довести законність поневолення України Московщиною, пробує спертися на статті договору Переяславського з р. 1654 й запевняє, що до подібних же наслідків — довести Україну під „Царя Православного”, стремів у році 1918 гетьман Павло Скоропадський.

Вважаємо, що мало про будь-який договір чути, як мало про нього згадати. Інша річ, коли його... хоч у витягах, бодай найголовніших, подати.

Отож, договір гетьмана українського Богдана Хмельницького з царем московським, Олексієм Романовим, складений на Раді Переяславській в р. 1654, як це записано в томі першому „Свода Основних Законів Російської Імперії”, виглядає в найголовніших статтях так:

„1) Влада Законодатна і Адміністраційна належить гетьманському правительству без участі і втручання царського правительства”.

— Ясно і категорично.

„3) Українська Держава має своє окреме, самостійне військо”. — Не забув гетьман Богдан Хмельницький і про Гварантію.

„4) Особа неукраїнської національності не може бути на уряді в Державі Українській. Виймок становлять контрольні урядники, що доглядають певність збирання данини на користь московського царя”. — Як бачимо — не московського царства!

„6) Українська Держава має право обірати собі Голову Держави по власній уподобі, лише сповіщаючи царське правительство про своє обрання”. — Так робиться між рівнозначними державами і нині.

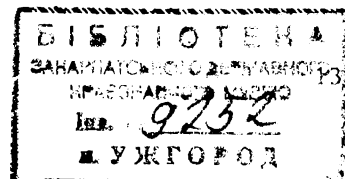
„13) Незломність стародавніх прав, як світських, так і духовних осіб, і невтручання царського правительства у внутрішнє життя Республіки”. — Бо тільки у внутрішнє життя Держави підневільної втручатися гнобителі вільно.

„14) Право гетьманського правительства вільних міжнародних зносин з чужинними Державами”. — Інакше у вільній державі й бути не могло!

Треба, п. Герцоге, не знати а ні історії, а ні права, щоби трактувати цей договір інакше, як не вільну спілку вільних держав, на зразок сучасної німецької (Statenbund), при чому роля царя московського обмежувалася, як сказано в договорі, лише до „протекції”.

Що-правда, договору цього Москва не дотримала й права державні Нації Української потоптала, а тому й Україні це дає право виконувати лише ті договори, які їй корисним виконувати буде — так робиться в кожній політиці.

Гадаємо, що гетьман Павло Скоропадський до повторення договору Переяславського з Московщиною не стремів, що ж до його „федерації” з нею в р. 1918, то ця „федерація” принесла йому „детронацію”, а Україні — нову Руїну і, зрештою, ще раз дала нам історія науку, що не по дорозі нам із Москвою і, будьте певні, пане Герцоге, що до нової федерації України з Москвою не прийде ніколи!

З ДРУКАРНІ ВИДАВНИЦТВА „ЧОРНОМОР” ВИЙШЛИ ТАКІ ЦІКАВІ КНИЖКИ:

— Варфоломій Євтимович: „Можливости й конечности” — моральні підстави до створення української мілітарної сили та заходи до скріплення їх. Ціна 50 гр.

— Його-ж: „За крашанку — писанка”. Рефлекси з приводу „Воспоминачий обь Украинъ” герцога Лейхтенбергського. Ціна 40 гр.

— Олександр Терлецький: „Дідусь” — ліричне оповідання (у віршах) з 40 років минулого століття, в 7 частинах, з портретом автора. Ціна 2 зол.

— Віктор Андрієвський: „В десятю річницю” — 22.I. 1918—22.I. 1928.

— Його-ж: „Проти провокації”, — замість відповіді проф. С. Шелухинові голос із української еміграції.

— Олекса Карманюк: „Самуїл Бем і зять”, — трагедія на 3 дії з прологом і епілогом. Ціна 1 зл.

— Микола Оверкович: „В гromі і бурі”, — поезії, присвячені тим, що зі зброєю в руках непохитно борються за здійснення ідеалу — Самостійности і Соборности Держави Української. Ціна 1 зол.

— Валентин Конопацький: „З душі моєї пісні і згуки”, — поезії. Ціна 25 гр.

— Я. Олійник: „Операції Карла XII на терені України” (1708—9 р. р.). Ціна 40 гр.

— „Український Інвалід” — місячний орган українських воєнних інвалідів на еміграції в Польщі. Річна передплата 6 зол.

Катальог видавництва висилається безплатно.

Друкарня видавництва виконує різні замовлення по найдешевших цінах.

В усіх справах видавництва звертатися до редактора полковника Михайла Садовського по адресі: Kalisz, Górna 15, m. 5.

